

Observatorul astronomic din Iași la 100 de ani de existență

Odată cu înființarea universităților din Iași (1860) și București (1864), se trece la etapa modernă a învățământului superior din țara noastră.

Programa secției a doua a Facultății de filozofie a Universității din Iași, „secțiunea științelor pozitive”, prevedea și cursuri de mecanică și astronomie. Prin legea învățământului din 1864 se desprinde și ia ființă Facultatea de științe, care funcționează cu trei secții: fizică, matematică și științele naturii. Printre cele 12 catedre ale acestei facultăți se află și *Geodezia teoretică și astronomia*, catedră care va fi ocupată de *Nicolae Culianu* din 1865 și până în 1906, anul pensionării sale. N. Culianu, cu licență la Sorbona în 1860, cu specializare la Observatorul din Paris, a fost primul profesor de astronomie la Universitatea din Iași; din bogata sa activitate didactică menționăm: a observat tranzitul planetei Venus peste discul Soarelui, a înființat un cabinet de astronomie, a scris un curs de cosmografie.

Prin legea învățământului din 1898, legea Haret, învățământul românesc trece într-o nouă etapă, iar cercetarea științifică devine obligatorie pentru cadrele didactice universitare. Se fac eforturi materiale pentru dotările necesare, apar oamenii care „sfințesc locul”, prin a căror competență, muncă, pasiune și clarviziune se realizează progrese importante. La Universitatea din Iași, în 1900, prin stăruința lui *Petru Poni*, își începe apariția revista Facultății de științe cu titlul *Annales Scientifiques de l'Université de Jassy*, în 1910 *Alexandru Myller* înființează *Seminarul matematic din Iași*, iar în 1913 *Constantin Popovici* inaugurează *Observatorul astronomic din Iași*.

Crearea unor instituții moderne de cercetare a universului era un vechi deziderat al celor două universități din România. În 1908 este înființat Observatorul din București, iar *Nicolae Coculescu*, doctor cu o teză de mecanică cerească la Sorbona, este primul său director. În același an este înființat la Dubăsarii Vechi, pe malul drept al Nistrului, un observator astronomic privat, condus de *Nicolae Donici*, ilustru astronom al cărui nume îl poartă asteroidul 9494. Au urmat apoi Observatorul din Iași (1913), cel din Cluj (1921) - condus de *Gheorghe Bratu*, mai târziu cel din Timișoara (1959), cât și altora aflate în orașele devenite centre universitare, unele particulare.

Se apropia momentul împlinirii a 50 de ani de la Unirea Principatelor, 1959. Universitatea din Iași, consecință directă a acestui act istoric, se pregătea și ea pentru celebrarea semicentenarului existenței sale. În consiliul universitar din ianuarie 1909, Dragomir Hurmuzescu spune: *comemorarea Unirii trebuie sărbătorită în chip deosebit de Universitate și totodată să ne gândim la mijloacele prin care am putea dobândi ceva cu acest prilej, care să rămână Iașului, îmbogățindu-l fie printr-o instituție culturală,*

fie prin desăvârșirea așezământului Universității, cu o parte cel puțin din lipsurile ei, cum ar fi de pildă: facerea Observatorului, Grădina botanică, a unui internat pentru studenții săraci, în sfârșit, realizarea unei părți din multele ei nevoi.

În pofida greutăților de tot felul, în septembrie 1912 se pune piatra de temelie a viitorului observator, pe dealul Copou și în afara orașului, iar în decembrie 1913 construcția edificiului este încheiată. Cel care s-a ocupat de realizarea Observatorului din Iași, este matematicianul și astronomul *Constantin Popovici*. Acesta obține titlul de doctor în matematici în 1908 la Sorbona cu o teză în domeniul ecuațiilor parțiale, este suplinitor în 1910 la catedrele de geometrie analitică și, apoi, de astronomie ale Facultății de științe din Iași, pleacă din nou la Paris, în 1910, pentru specializare în astronomie și practicile ei și cu misiunea de a se documenta asupra construcției viitorului observator. Revenit în țară în 1911, este numit profesor de astronomie, geodezie și mecanică cerească și prin străduința sa este fondat Observatorul, la care devine primul director.

Instrumentele existente la cabinetul de astronomie înființat de N. Culiuanu au trecut în dotarea Observatorului. Înzestrarea cu aparatură cât mai performantă și alcătuirea unei biblioteci cu cărți și reviste de specialitate a fost o preocupare permanentă a lui C. Popovici pe întreg parcursul de un sfert de veac cât a fost director. I-au urmat la conducerea Observatorului, pe perioade mai scurte sau mai lungi, *Ioan Plăcinteanu*, *Vintilă Șiadbei*, *Victor Nadolschi*, *Iulian Breahnă* ș.a., care au continuat să depună eforturi în direcția dotării acestuia. Distrugerii și pierderi însemnate în dotare s-au produs la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, sarcina repunerii în stare de folosință a Observatorului revenindu-i lui Victor Nadolschi.

Activitatea desfășurată în cadrul Observatorului din Iași are două componente principale: didactică și de cercetare. Cu toate că aparatura avută la dispoziție era modestă, au fost obținute rezultate importante, citate și preluate de specialiștii în domeniu. În acest sens menționăm: o metodă pentru corectarea orbitelor, studiu asupra refracției atmosferice în cazul unui astru mobil, vârsta sistemului solar, originea cometelor și formarea cozilor lor (C. Popovici); studii asupra mișcării meteorilor, orbitelor unor comete, eclipselor de Soare și de Lună (V. Șiadbei); studii de astrofizică, fotografie astronomică, fotometrie stelară, statistică matematică aplicată în astronomie, cercetări asupra fotosferei (V. Nadolschi) și multe altele.

În incinta Observatorului existau un atelier de mecanică fină și un laborator de electronică. Tot în acest cadru a fost instalat un seismograf care înregistrează mișcările tectonice din zona Moldovei.

În corpul Universității s-a instalat un planetariu Zeiss cu diametrul cupolei de 8 m, util activităților didactice și care este deschis și publicului.

Clădirea Observatorului din Iași este inclusă pe lista obiectivelor aflate în Patrimoniul Național al Monumentelor. Să spunem și faptul că acum Observatorul este înconjurat de construcții apărute între timp și care îi afectează activitatea.

La centenarul existenței sale, Observatorul din Iași așteaptă găsirea fondurilor necesare restaurării corpului său de clădire, ajuns într-o stare gravă de degradare, dar și modernizarea sa cu aparatură la zi în domeniul astronomiei.

Prof. dr. Temistocle BÎRSAN